תלמוד בבלי · ראשונים · ראש · סדר מועד

פסקי הרא"ש על תענית

רבנו אשר ב"ר יחיאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פסקי הרא"ש על תענית

רבנו אשר ב"ר יחיאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פסקי-הראש-על-תענית/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הלכה א 4
הלכה ב 5
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 7
הלכה ו 7
הלכה ז 8
הלכה ח 8
הלכה ט 9
הלכה י 9
הלכה יא 9
הלכה יב 10
הלכה יג 11
הלכה יד 12
הלכה טו 14
הלכה טז 14
הלכה יז 16
הלכה יח 16
הלכה יט 17
הלכה כ 18
הלכה כא 18
הלכה כב 19
הלכה כג 20
הלכה כד 21
הלכה כה 22
הלכה כו 22
הלכה כז 23
הלכה כח 24
הלכה כט 24
הלכה ל 24
הלכה לא 24
הלכה לב 25
הלכה לג 27
הלכה לד 27
הלכה לה 29
הלכה לו 29
הלכה לז 30
הלכה לח 31
הלכה לט 32
הלכה מ 32
הלכה מא 34

הלכה א

א מאימתי מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג. רבי יהושע אומר מיום טוב האחרון של חג אמר ר' יהושע הואיל ואין הגשמים סימן ברכה בחג למה הוא מזכיר אמר ר' אליעזר אף הוא אינו אומר אלא משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו אמר ליה רבי יהושע א"כ לעולם יהא מזכיר:

ב גמ' תנא בטל וברוחות לא החמירו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מאי טעמא א"ר חנינא לפי שאין נעצרין א"ר חנינא (העובר לפני התיבה) בימות החמה ואומר משיב הרוח אין מחזירין אותו מוריד הגשם מחזירין אותו ויחזור לראש הברכה. ואם סיים הברכה יחזור לראש התפלה דשלש ראשונות אחת הן. בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. כתב רבינו אבי"ה ז"ל דאין צריך לחזור לראש הברכה אלא חוזר ואומר משיב הרוח מוריד הגשם מכלכל. ולא דמי לאומר מוריד הגשם דחוזר לראש הברכה דהתם אם היה חוזר למכלכל חיים לא היה מבטל מה שהזכיר שלא כדין אלא חוזר לראש הברכה ואינו מזכיר ולי נראה דהא דקאמר לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו אם סיים כל הברכה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה אומר במקום שנזכר שלא קבעו חכמים מקום להזכרה בתוך הברכה אלא אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים אלא שנהגו העולם לאומרה לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה. אבל אם לא אמרה לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומה () כתב רבינו אבי"ה ז"ל שאם סיים ברכת מחיה המתים ולא הזכיר ועדיין לא התחיל אתה קדוש אין צריך לחזור אלא יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם ומתחיל אתה קדוש. וכן בשאלה אם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומר ותן טל ומטר ואומר תקע בשופר כדאמרינן פ' שלשה שאכלו (ברכות דף מט:) טעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל וכן בשבת וכן בי"ט. לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש. ירושלמי (הל' א) המתפלל ואינו יודע מה הזכיר א"ר יוחנן כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר וכן הדין נמי אחר שהפסיק ודאי הזכיר וחוזר. ההיא דירושלמי היה עומד בגשם והזכיר בטל וכו'. ודין טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים להיכן הוא חוזר כתבתי בברכות בפ' תפלת השחר (סי' יד):

הלכה ב

א מתני' אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר בי"ט ראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר. בירושלמי (הל' א) פריך ויזכיר מבערב דכיון דעברו ימי החג ואין הגשמים סימן קללה ראוי היה שיתחיל מיד בערב. ומשני לית כל עמא תמן. כלומר אין כל העם מצויין בערב בבית הכנסת נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר ויהיו אגודות אגודות. ותו פריך ויזכיר בשחרית אף הוא סבר שהזכיר בערב והוי הוא מדכר מיגו דחמו לון דלא מידכר בקמייתא ומדברי בבתרייתא אף הוא יודע שלא להזכיר מבערב. פירוש שאם היו מזכירין בבוקר יהיה סבור שגם מבערב הזכירו לשנה הבאה יזכירו מבערב. ועוד מפרש טעם אחר בירושלמי (שם) רבי חגי בשם רבי פדת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח צבור. נראה לי דהאי טעמא קאי אפירכא תניינא דפריך ויזכיר בשחרית וקאמר שאין ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח צבור. פירוש שיאמר קודם תפלת מוסף בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם. והאי אי אפשר בבוקר לפי שאין יכול להפסיק בין גאולה לתפלה.ותו גרסי' בירושלמי הדא דתימא אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח צבור בגשם קמא לצלותא כמו שהזכיר שליח צבור פירוש הבא לבית הכנסת ועמדו העם להתפלל מוסף ולא שמע שאמר ש"צ משיב הרוח ומוריד הגשם מזכיר אף על פי שלא שמע מפי שליח צבור. וכן כתב רבינו אבי"ה ז"ל דאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת צבור אף אם היה חולה או אנוס לפי שאסור להזכיר עד שיזכיר שליח צבור בין בלחש בין בקול רם אבל אם בא להתפלל והצבור התחילו להתפלל יכול להתפלל ולהזכיר אע"פ שלא שמע מפי שליח צבור ובסדר רב עמרם ז"ל כתוב שאחר שהזכיר שליח צבור במוסף מתחילין העם להזכיר בתפלת המנחה. ודייק מלישנא דמתני' העובר לפני התיבה וכו' האחרון מזכיר משמע דדוקא העובר לפני התיבה דהיינו שליח צבור מדלא תני במוסף מזכירין ואפשר שגם מן הירושלמי דקדקה דקאמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח צבור בגשם ולא נהוג עלמא כך. וגם ר' אליעזר ור' יהושע לא הזכירו בדבריהם חילוק בין שליח צבור לשאר העם ור' יהודה לא נחלק עליהם אלא בזמן הזכרה ולא בא לחדש דבר אחר. והאי דנקט העובר לפני התיבה שתלה בשליח צבור היינו טעמא כדאיתמר בירושלמי שהוא מזכיר תחילה. עוד מפרש בירושלמי (הל' ב') טעם אחר רבי אבין בשם ר' יוחנן טעמא דר' יהודה כדי שיצאו המועדות בטל מפני שהטל סימן יפה לעולם והאי טעמא קאי אהזכרה ולא אהפסקה. כי בי"ט הכל באין לבית הכנסת בערב כי אין עושין מלאכה בחול המועד. ולכך אין מספיק טעם הראשון. ולכך מפרש כדי שיזכיר

טל במועדות בערבית ובשחרית. א"ר ר' יוסי בר חנינא הלכה כר' יהודה ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן. אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה ערבית ושחרית וחוזר ומתפלל במוספין. רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. ואף רב הדר ביה דאמר רב חננאל אמר רב מונה אדם עשרים ואחד כדרך שמונה מראש השנה [עד] יוה"כ וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק. והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק:

ב מתני' עד ואימתי שואלין את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח ור' יוסי אומר עד שיצא ניסן שנאמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון:

הלכה ג

גמ' אמר רבי אבהו מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה שהטיפות שירדו על הארץ עולות לקראת הטיפות היורדות עוד. מאי מברך אמר רב הונא מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו ר' יוחנן המסיים בה ואילו פינו מלא שירה כים עד ויקדשו את שמך אלהינו ברוך רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות. אמר רבא (אלא) אימא אל ההודאות. אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרווייהו ברוך רוב ההודאות אל ההודאות. ועוד יש ברכה אחרת על הגשמים פעמים מברכין הטוב והמטיב ופעמים מברכין שהחיינו וכולן מפורשין בפ' בתרא דברכות (סי' ט"ו):

הלכה ד

מתני' בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. ר' גמליאל אומר בז' בו חמשה עשר יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת: גמ' אמר ר"א הלכה כרבן גמליאל. תניא חנניא אומר ובגולה ששים יום בתקופה. איבעיא להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים ואסיקנא אמר רב פפא הלכתא יום ששים כלאחר ששים. כתב רבינו אבי העזרי ז"ל דבירושלמי איתא דהנך ששים יום מנינן להו מעת לעת אחר נפילת התקופה. פעמים מתחילין ביום פעמים מתחילין בלילה. ולא נהגו כן. ותמה אני למה אנו נוהגין כבני גולה בהא. נהי דהש"ס שלנו בבלי מ"מ דבר התלוי בארץ אם בבל היתה מצולת מים ולא היו צריכות למים כל הארצות צריכין למים במרחשון למה נאחר השאלה עד ששים לתקופה. והדבר ידוע אם לא היה מטר יורד עד ששים לתקופה היה הזרע אבד ולמה לא נעשה כמשנתנו. ובפרובינצא ראיתי שהיו שואלין את הגשמים במרחשון וישר מאד בעיני:

הלכה ה

א מתני' הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה:

ב גמ' מאן יחידים אמר רב הונא רבנן. ואמר רב הונא יחידים מתענין ג' תעניות שני וחמישי ושני. תניא נמי הכי היחידים מתענין שלשה תעניות שני וחמישי ושני. ומפסיקין בראשי חדשים ובימים טובים הכתובים במגילת תענית והאידנא דבטלה מגילת תענית אין מפסיקין אלא בחנוכה ובפורים ודוקא היחידים אבל צבור לא כדתנן (לקמן דף טו:) אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין. ת"ר לא יאמר אדם תלמיד אני ואיני ראוי לכך אלא כל התלמידים ראוין לכך. ואיזהו יחיד ואיזהו תלמיד. יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הצבור. תלמיד כל ששואלין אותו דבר הלכה בהש"ס ואומרו ואפי' במסכת כלה. תנו רבנן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה והתלמידים אין עושין את עצמן יחידים דברי ר' מאיר ור' יוסי אומר עושה וזכור לטוב שאינו שבח לו אלא צער הוא לו. תניא אידך לא כל הרוצה לעשות את עצמו יחיד עושה ותלמידים עושין עצמן יחידים דברי ר' שמעון בן אלעזר. רבן שמעון בן גמליאל אומר דבר של שבח אינו עושה ושל צער עושה:

הלכה ו

ת"ר הרי שהיה מתענה על החולה ונתרפא באו על הצער ועברה הרי זה מתענה ומשלים. הקשה הראב"ד ז"ל מאי שנא מתענית גשמים (לקמן דף יט.) שמפסיקין ביום אם ירדו להם גשמים קודם חצות. ותירץ דשאני תענית גשמים דכיון שירדו להם גשמים כל צורכן שוב אין להן צורך בזה הפעם אבל צרה אחרת כל שעה צריך רחמים שלא תחזור. ואינו טעם מספיק דבגשמים נמי אפילו לא ירד להן כל צרכן אוכלין ושותין ושמחים ואומרים הלל לפי שנתקבלה תפלתם ובוטחים בבורא שירדו להם כל הצורך. וזה שייך לומר אף בשאר צרות אלא נ"ל לחלק בין צבור ליחיד דצבור צריכין להלל ולהודות מתוך שמחה ובכרס מלאה אבל יחיד משלים תעניתו וכן משמע מתוך הרמב"ם ז"ל (פ"א מהל' תענית הל' טז) שכתב גבי צבור שהיו מתענים וירדו גשמים קודם חצות שמפסיקין. וכן אם מתענין על צרה ועברה ועל ד"א ובטל. אם קודם חצות לא ישלימו לאחר חצות ישלימו. אלמא לא מפליג בצבור בין גשמים ובין צרות א"כ צריך לחלק בין צבור ובין יחיד הרי זה משלים כל התעניות שקיבל עליו. ונראה דה"ה נמי אם מת החולה דכיון שקבל עליו תעניות סתם ולא התנה דעתו היה אקבלה זו מתוך שקיבל עליו תעניות הללו תהיה

מקובל תפלתו שיתפלל על החולה ועל הצרה. והאי דנקט ונתרפא משום דבדבר זה יש חילוק בין צבור ליחיד:

הלכה ז

ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים כל התעניות שקיבלו עליהן במקומו. דנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם כיון דדעתו לחזור. וממקום שאין מתענין למקום שמתענין מתענה עמהם. שכח ואכל ושתה לא יתראה בפניהן ולא ינהוג עידונין בעצמו:

הלכה ח

אמר רב יהודה אמר רב כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצולה ממיתה משונה. שנאמר (איוב ה':כ') ברעב פדך ממות פדך מרעב מיבעי ליה. אלא מתוך שהרעיב עצמו בשני רעבון ניצול ממיתה משונה. אמר ר"ל אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון. שנאמר (בראשית מ"א:מ"ט-נ') וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב. תנא חשוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון: ת"ר בזמן שהצבור שרוין בצער יחיד הפורש מהם שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהם על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור תניא אידך בזמן שהצבור שרויין בצער אל יאמר אלך ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי. ואם עושה כן עליו הכתוב אומר (ישעיהו כ"ב:י"ג) והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן וגו' מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון זה מדה בינונית מדת רשעים מה אומר (שם נו) אתיו אקחה יין ונסבאה שכר וגו' מה כתיב בתריה הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו'. וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור. שכן מצינו במשה רבינו עליו השלום שציער עצמו עם הצבור שנאמר (שמות י"ז:י"ב) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר או כסת לישב עליו אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה בצער שמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם מעידין עליו שנאמר (חבקוק ב':י"א) כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה:

הלכה ט

אמר ר' אבא אין תענית צבור בבבל אלא ט' באב בלבד. פירש ר' אבי"ה לפי שאין שם נשיא דגרסינן בירושלמי בפ' שני דמכילתין (הל' א) ר' חלבו אמר לרבי יודן נשייא פוק עמן וצערך עבר אמר ר' יוסי הדא דתימא אלו תעניות דאינן עבדין ליתנא תעניתא דלית נשיאה עמנא והלכתא כשמואל דרבנן דבי רב אשי סברי כשמואל לקמן בשמעתין (דף יב:) וכתב רבינו אבי"ה דיחיד שקיבל עליו תענית סתם לא חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו כיון דאין תענית צבור בבבל. והביא ראיה שכן הצבור כשמקבלין עליהן תענית שני וחמישי ושני ומברכין למי שמתענה אומרין תענית סתם ואינם אומרים תענית יחיד:

הלכה י

אמר זעירי אמר רב הונא יחיד שקיבל עליו תענית אפי' אכל ושתה כל הלילה למחר מתפלל תפלת תענית לן בתעניתו למחר אין מתפלל תפלת תענית. כך הגירסא בספרים שלנו והכין פירושא. אפילו אכל ושתה כל הלילה למחר בכרס מלאה מתפלל תפלת תענית. לאו דוקא למחר אלא אפילו בלילה נמי כדאמר בפרק במה מדליקין (שבת דף כד.) גבי תעניות ומעמדות שמתפלל ערבית שחרית ומנחה עננו. וגם הביא רש"י תוספתא אחרת יש אוכל ושותה כל הלילה ומתפלל תפלת תענית ויש שרוי בתעניתו כל הלילה ואינו מתפלל תפלת תענית כאן בכניסתו כאן ביציאתו והאי דנקט למחר אגב סיפא. אי נמי רבותא היא טפי למחר אע"פ דאכל ושתה כל הלילה ובטנו מלאה. לן בתעניתו שנמלך ולא אכל בלילה והתענה כל היום למחרת אינו מתפלל כיון שלא קיבל עליו להתענות כל אותו היום:

הלכה יא

ר"ח ז"ל גורס יחיד שקיבל עליו תענית שני ימים זה אחר זה קיבל עליו במנחה להתענות שני ימים זה אחר זה ולא רצופין אלא שיאכל בלילה בינתים אפי' אכל ושתה כל הלילה בינתים למחר מתפלל תפלת תענית דמקרי שפיר קבלה מי שקיבל שני תעניות ביחד אע"פ שאכל ושתה בינתים וה"ה אם קיבל עליו כמה תעניות ביחד רצופין זה אחר זה דסגי בקבלה אחת ואיכא לספוקי אם קבל עליו בשעת המנחה תענית שני וחמישי אי סגי בקבלה אחת כיון שאינם רצופין:

הלכה יב

אמר רב יוסף מאי קא סבר רב הונא אי סבר אין מתענין לשעות כגון שקיבל עליו בזמן המנחה להתענות עד חצי היום ושוב נמלך והתענה עד הערב לא שמיה תענית ואינו מתפלל עננו וכן אם קיבל עליו תענית יום אחד לא יצא ידי חובתו בתענית זה א"כ אין זה קבלת תענית ומותר לאכול ומילתא דרב הונא הויא בתענית שעות שלא קיבל עליו אלא יום א' ושוב נמלך והתענה גם יום שני הלכך אין מתפלל עננו ביום שני אבל יום ראשון ודאי תענית הוי שהרי התענה יום שקיבל עליו או דילמא לעולם קא סבר מתענין לשעות ואם קיבל עליו תענית יום א' יוצא ידי חובתו וגם אסור לאכול אלא דלא מיקרי תענית לענין עננו. ורש"י פי' במס' ע"ז (דף לד:) מתענין לשעות כגון שקיבל עליו תענית משש שעות ולמעלה אך לא טעם חצי היום הראשון אלא שלא נתכוין לשם תענית וצ"ל שקיבל עליו מאתמול מזמן המנחה. והרמב"ן ז"ל כתב דאפי' לא קיבל עליו מזמן המנחה כיון שקיבל עליו תענית קודם שעות התענית ותימה מאי שנא מתענית יום שצריך לקבל עליו בזמן המנחה ואם קיבל עליו בלילה לא הוי תענית. וי"ל דהתם הוא מחויב תענית יום שלם הלכך צריך קבלה קודם שיתחיל התענית. ולפי זה מי שלא היה בדעתו להתענות ובלילה נמלך וקיבל עליו תענית הוי תענית דלא גרע מקיבל עליו תענית משש שעות ולמעלה ואי אפשר לומר כן מדקאמר ליה אביי לעולם מתענין לשעות וכו' ושאני הכא דלא קבליה עילויה ואמאי והא קבליה עליה בלילא והוא לא מחויב תענית יום שלם הלכך צ"ל דכל תענית צריך קבלה בתפלת המנחה אמר אביי לעולם קסבר מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית ושאני הכא דלא קבליה עילויה. אמר רב חסדא הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום כל אותו היום א"ל אביי הא תעניתא מעלייתא הוא. לא צריכא דקא מימלך אימלוכי לפירוש קמא כשהגיע חצי היום נמלך והשלים תעניתו עד הערב ולאידך פירושא קבל עליו להתענות משש שעות ולמעלה ונמלך ולא אכל שש שעות הראשונות. רב חסדא לטעמיה דאמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו החמה לא שמיה תענית. הלכך לא מיקרי תענית שעות אם לא שיהיה שרוי כל היום בתענית בלא טעימה כלום. ועיקר הך מילתא דרב חסדא במקבל עליו תענית סתם שצריך להתענות עד שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים. ואע"ג דאמרינן בפסחים פ' מי שהיה טמא (פסחים (דף צד). דמשקיעת החמה עד צאת הככבים ה' מילין פר"ת היינו מתחילת שקיעת החמה כשהחמה מתחלת ליכנס בעביו של רקיע אבל שקיעת החמה היינו סוף שקיעה והוא זמן צאת הכוכבים. ופריך מאנשי משמר שהיו מתענין ולא משלימין וכן מבני סנאה בן בנימן אלמא שם

תענית עילויה. ומשני לצעורי נפשיה הוא דעבדי ולא היה שם תענית עליו. ותו פריך מר' יוחנן דאמר אהא בתענית עד שאבוא בביתי דאיכא תרתי חדא שלא קיבל עליו מבערב ועוד שלא השלים תעניתו עד הערב וסלקא שמעתתא דלא מיקרי תענית אם לא שקיבל עליו מבערב וגם שיתענה עד הערב. והרמב"ם ז"ל (פ"א מה' תענית הל' י"ג) כתב אם אכל ושתה ואחר כך התחיל להתענות שאר היום הרי זו תענית שעות ובירושלמי משמע כדבריו דגר' בירושלמי דנדרים פרק קונם יין (הל' א') מילתיה דר' יוחנן אמרה מתענה לשעות. דא"ר יוחנן הריני בתענית עד דניחסל פירקין. ממילתיה דרבי יונה הוה מתענין לשעות. דרבי יונה הוה בצור ושמע דדמיך בריה דר' יוסי אע"ג דאכל גבני ושתא מיא אסקי' צום ההוא יומא. מילתיה דרב אמר מתענין לשעות. דאמר רב לוה אדם תעניתו ופורע פי' דגם יום זה שהתחיל להתענות מיקרי תעניתו ואין צריך לפרוע שהרי יום שלם קבל עליו. ורבי אבי העזרי נדחק מאד להשוות יחד הירושלמי והבבלי. ופירש על שיטת הרמב"ם ז"ל ולא נראה בעיני אך נראה שהירושלמי חולק על הבבלי א"נ נוכל לומר דלא פליג דהא דקאמר ר' יוחנן ור' יונה דמתענין לשעות לאו לענין תפלת תענית קאמר אלא לענין זה שצריך לקיים נדרו. דלא תימא דלא מיקרי נדר כיון שלא קיבל עליו להתענות יום שלם קמ"ל דמיקרי שפיר נדר וצריך לקיים דברו אבל לענין עננו לא מיקרי תענית אם לא שהתענה היום שלם. והא דקאמר רב סבר מתענין לשעות מדקאמר לוה אדם תעניתו ופורע ה"ק אע"פ שקיבל עליו תענית יכול ללות עליו תעניתו ומיקרי שפיר תענית מה שהתענה מקצת היום לענין זה דלא מיקרי מבטל נדרו במה שאכל היום:

הלכה יג

אמר שמואל כל תענית שלא קבלו עליו מבעוד יום לא שמיה תענית. בתוס' עבודה זרה (דף לד. כתב ה"ר יהודה בשם ר"ת ז"ל אם בדעתו להתענות מאתמול ולא קבל עליו במנחה אך בלבו היה להתענות מאתמול אלא שלא הוציאו מפיו מיקרי שפיר תענית דהוי בכלל נדיב לב כדאמר בפ' ג' דשבועות (דף כו:) דאם גמר בלבו אע"פ שלא הוציאו בשפתיו מועיל. ואף ע"ג דקאמר התם דלענין שבועה לא מהני גמר עד שמוציא בשפתיו דכתיב לבטא בשפתים מסתברא דכל עניני נדר ילפינן מהדדי דהא גבי צדקה דרשינן מוצא שפתיך ותשמור ומועיל גמר בלבו וה"ה גבי תענית והא דבעיא קבלה בתפלת המנחה לכתחלה הוא דבעיא הכי ולישנא דהגמרא לא משמע הכי מדקאמר כל תענית שלא קבלו עליו מבעוד יום לא שמיה תענית משמע שאין שם תענית עליו כלל להתפלל ענינו ולצאת ידי נדרו ונ"ל דראיית ר"ת לא היתה אלא למי שהרהר קבלת תענית בלבו

בתפלת מנחה ולא הוציאו. מדהביא ראיה מנדיב לב ומצדקה דמחשבת הלב הוי כאילו הוציאו בפיו אבל לא עדיף הרהור שיוצא כל היום יותר מהוצאת פיו ואם הרהר בשעת תפלה לענין זה ראייתו טובה ונכוחה וקרינא ביה שפיר קבלה עליו. אימתי מקבלה אמר רב במנחה כשיגיע זמן המנחה יאמר הריני בתענית יחיד למחר ושמואל אמר בתפלת המנחה פר"ח יאמר בתפלת המנחה מחר אהיה בתענית יהי רצון שתהא תפלתי ביום תעניתי מקובלת ובשאלתות דרב אחאי פרשת ויחל מפ' שיתפלל עננו בתפלת המנחה ולא משמע הכי דרב לא קאמר שיתפלל עננו בתפלתו וכן לשמואל בתפלת המנחה. ועוד דבפ' במה מדליקין (שבת (דף כד). לא קאמר דמתפלל עננו אלא ערבית שחרית ומנחה. והלכתא כשמואל משום דא"ר יוסף כוותיה דשמואל מסתברא והראב"ד ז"ל כתב [הרב פוסק] כשמואל משום דקאמר רב יוסף כוותיה מסתברא ולא מחוור דלא פסיק הלכתא אלא מסתברא אמר ודקדק מן הברייתא מאי לאו ייסרו עצמו בצלו. וכיון דתניא בהדיא דלא כרב יוסף מדחי סברא דיליה. וקיימא שמעתתא בין רב ושמואל בקיימא לן הלכתא כרב באיסורי כן נראה לי וכן עמא דבר ולכ"ע הסכמת ציבור להתענות א"צ קבלה לא במנחה ולא בתפלה אלא שליח צבור מכריז והתענית מקובל ומתפללין תפלת תענית ואיתא להא מילתא (בירושל') [לקמן (דף כד)] דר' יהודה נשיאה גזר תעניתא א"ל ריש לקיש לר' יוחנן והא לא קבילנא א"ל אדבי ריש גלותא סמכינן ע"כ דברי הראב"ד ז"ל:

הלכה יד

תנו רבנן עד אימתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי ר' ר' %[לפנינו הג' ר' אליעזר בר שמעון] אלעזר אומר עד קרות הגבר וקיימא לן כרבי אמר רבא לא שנו אלא שלא גמר אבל גמר אסור לאכול. איתיביה אביי ישן ועמד הרי זה אוכל. התם שלא סילק. איכא דאמרי אמר רבא לא שנו אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל. פירש הראב"ד ז"ל שלא ישן אבל ישן אפי' בתוך הסעודה אסור דהוה ליה כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעתיה למיכליה וטעון ברכה למפרע וברכה לכתחלה. והיינו דגרסינן בפסחים (דף קכ:) אביי הוה קאי קמי דרבה בסעודתא הוה קמנמנם אמר ליה אביי מינם קא ניים מר אמר ליה נמנומי קמנמנמא. דתנן אם נתנמנמו יאכלו ולהפסיק סעודה אמר ליה דגבי פסח הוי כשתי חבורות. איתיביה ישן ועמד הרי זה אוכל ושותה התם במתנמנם. וקיימא לן כלישנא בתרא לחומרא אפי' ישן בתוך סעודתו קודם שסילק אסור וכל שכן גמר ובירך ע"כ דברי הראב"ד ז"ל וחומרא גדולה היא זו ולישנא דברייתא לא משמע הכי כפירושו דקתני עד מתי אוכל ושותה משמע בסתם אדם שאוכל בתחילת הלילה

ושואל אם רוצה לאכול פעם אחרת עד מתי יכול לאכול עד שיעלה עמוד השחר. ועלה קאמר רבא לא שנו אלא שלא ישן אחר אכילה הראשונה. ואע"ג דלילישנא קמא דרבא צריך לפרש דבאכילה אחת קאמר דאם סילק אסור לאכול ללישנא בתרא לא משמע לפרש הכי. וגם ישן ועמד משמע על מטתו דאי ישן על שולחנו מאי ועמד שייך ביה. ועוד תימה למה פסק בשל סופרים הלכה כאיכא דאמרי לחומרא ושמא לא חשיב ליה דברי סופרים דקיום נדרו הוי דאורייתא. וגם מה שכתב דשינה הוי הפסק להצריך ברכה למפרע וברכה לכתחלה לא סבירא לי דשינת עראי דאדם ישן בתוך סעודתו לא הויא היסח הדעת. ולא דמי להא דתניא בתוספתא דברכות [פ"ד] בעל הבית שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך ברכה למפרע וכו' הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחלה. דהתם פליג בדברי העוסקים ואיכא היסח הדעת אבל בשינת עראי שאדם ישן לאונסו ליכא היסח הדעת. ועוד דקיימא לן כרב חסדא בפ' ערבי פסחים (פסחים דף קא:) דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם דלקיבעא קמא הדר ואין צריך ברכה למפרע ולכתחלה ואפי' עקר רגלו לצאת לקראת חתן ולקראת כלה כל שכן שינת אונס שנשאר בקביעותו אין צריך ברכה למפרע ולכתחלה. וההיא דערבי פסחים לאו בהפסק סעודה איירי אלא כמו שפי' רשב"ם חזייה לרבה דקא מנמנם אחר שהתחיל לאכול מצה של מצוה שהיא במקום אכילת פסח ואמר ליה מינם קא ניים מר לא תאכל יותר ממצה של מצוה שהיא במקום אכילת הפסח. כדתנן ישנו לא יאכלו וכן נהגו כל העולם דשינה בתוך הסעודה לא הוי הפסק. הלכך ליתא פירושא דידיה. וה"ר אלפס ז"ל כתב האי מלתא לא איפסיקא בההלכתא בהדיאאלא מיהו מדחזינן לגמרא דקא טרחא לפרושי מתנמנם שמעינן הלכה כלישנא בתרא. ועוד דאיסורא דרבנן היא ולקולא עבדינן ובין סילק ובין לא סילק אם לא ישן אוכל והולך עד שיעלה עמוד השחר והיינו דלא כפי' הראב"ד ז"ל דהא קרי ללישנא בתרא קולא. ועוד שהרי פסק דסילק מותר לאכול וכ"ש ישן לאונסו בתוך סעודתו דמותר לאכול. ור"ח ז"ל הביא הירושלמי (הלכה ד) ישן ועמד אסור לא שנו אלא שלא התנה אבל התנה מותר. ולענין תענית שפוסק בו מבעוד יום חזינן לגאון דקאמר הכי אע"פ שפוסק חוזר ואוכל ואנן מסתברא לן למימר דה"מ דלא קבליה עליה לתעניתא אבל היכא דקבליה עליה לתעניתא איתסר ליה למיכל ולמשתה דהא בהדיא אמרינן (עירובין דף מ:) לענין זמן על הכוס ביום הכפורים היכי נעביד מברך עליה ושתי ליה כיון דאמר זמן קבליה עליה ואיתסר עליה למישתי. ולענין מישתי מיא היכא דאית ליה למיכל אית ליה למישתי והיכא דלית ליה למיכל לית ליה למישתי מיא. והכי נמי כתב גאון. אבל אי לא קבליה לתעניתא עליה אפילו גמר סעודתיה והפסיק לא

הוי קבלה וחוזר ואוכל ושותה. כדאיתא באיכה רבתי ר' יהודה בן בתירה אזל לנציבין בערבא דצומא רבה אמר ריש כנישתא לזמוניה א"ל כבר אכלתי ופסקתי לי א"ל אשגח עילואי דלא לימא אינשי ההוא ר' לא אשגח עילויה אזל עמיה. ומסיק התם דאכל מכל עיגול חד פתית ומכל תבשיל חד פת ומכל חבית חד כוס. וכן משמע בפ' בכל מערבין (שם דקאמר כיון דאמר זמן קבליה עילויה משמע דוקא הזכרת זמן הוא דהוי קבלת תענית אבל קודם לכן לא ואפי' הפסיק סעודתו:

הלכה טו

גרסיגן בפרק היה קורא בתורה (דף יד.) בעא מיניה אשיאן תנא דבי רבי אמי מר' אמי השרוי בתענית מהו שיטעום אכילה ושתייה קבליה עליה ולא אכיל או דלמא הנאה קבל עליה והא קא מתהני. אמר ליה טועם ואין בכך כלום. תניא נמי הכי מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום. כתב ה"ר יהודה הברצלוני לבד מיום הכפורת וט' באב. עד כמה ר' אמי ור' אסי טעימי עד רביעתא ומפרשי רבוותא דצריך לאזדהורי ביה כי היכי דלא לבלע כלום. הרב אלפסי לא הביא מימרא דרב כהנא אמר יחיד שקבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל חיישינן שמא תענית צבור קביל עליה ונראה דס"ל כמ"ש לעיל בשם אבי"ה ז"ל (סי' ט') דהאידנא דליכא למיחש משום דקיימא לן דאין תענית צבור בבבל:

הלכה טז

אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע. פי' רבינו חננאל ז"ל היכא דאיכא צערא אונס לוה תעניתא ופורע. ושמעינן האי סברא משמואל דאמר צערא קבל עליה אי מצי מצער נפשיה מכלל דרב במצטער קאמר. וראיתי רבותי שהיו מזקיקין להתיר נדר תעניתו בג' דכיון שאמר הריני בתענית למחר הויא ליה כמו נדר. ויראה כיון דצריך לפרוע לא נתבטל הנדר אלא מאומד הדעת אמרינן שהיה בדעתו להתענות יום אחד ולא לקבוע יום זה לחובה. וגם מירושלמי דנדרים יש ראיה דקאמר מילתיה דרב אמרה מתענין לשעות דאמר רב לוה אדם תעניתו ופורע. ולגמרא דידן דכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית אי אפשר לפרושי אלא דמיקרי תענית מה שהתענה מקצת היום לענין זה דאין צריך לשאול על נדרו דמיקרי תענית מה שהתענה מקצת היום. בירושלמי דנדרים פרק קונם יין שאני טועם (הל' א) משמע דוקא ביום סתם אבל ביום זה לא. דגרסינן התם נדר להתענות ושכח ואכל כזית אבד תעניתו. ר' בא אמר בשם רבנן דתמן

והוא שאמר יום סתם אבל יום זה המתענה ומשלים. משמע ביום סתם הוא דאיבד תעניתו. ולפי שיכול להתענות יום אחר תחתיו דלוה ופורע. אבל יום זה אינו לוה ופורע. לפיכך משלים אע"פ שאכל כזית. והתם מייתי לה לעיל ההיא דלוה אדם תעניתו ופורע. וסוגיא דשמעתין לא משמע הכי מדקאמר שמואל וכי נדר הוא דלא סגי דלא משלם צערא הוא דקבל עילויה אי מצי מצער נפשיה וכו'. ואי איירי ביום זה ניחא דכי לא מצי אין זקוק לשלם דאי ביום סתם למה לא ישלם אי לא מצי השתא לעבד זימנא אחריתי. כשיהיה בריא וחזק ויוכל לעשותו. ואם תאמר ריב"ל אמאי לא קאמר יום זה קבלתי עלי ויש לומר שהאמת אמר להן. ונ"ל דאפי' למה שהביא ראיה מן הירושלמי דיש חילוק בין יום זה ליום סתם דהכי פירושו יום זה היינו דיום זה קבוע לו להתענות תמיד. כגון שמת בו אביו וכיוצא בו. ויום סתם היינו שקבל עליו להתענות יום אחד ובמנחה קבל עליו להתענות אותו תענית למחר ובשביל קבלתו לא מיקרי יום זה. וע"כ צריך לפרש כך דהיאך תמצא שקבל עליו יום סתם והלא צריך לומר הריני בתענית למחר כי אמריתה לקמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר מי לא משלים (עד) למחר וליומא אחרינא. הרב אלפס ז"ל לא הביא לישנא קמא משום דאף ללישנא קמא הלכתא כרב באיסורי. הראב"ד ז"ל פירש לא יהא אלא נדר אילו אמר סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד גבאי מי לא מצי יזיף ופרע והאי נמי כל כמה דלא עביד תעניתא כמאן דלא בא ליד גבאי דמי שהרי בידו הוא. וקבלת תענית אינו אלא לצדקה כאילו מתנדב מחלבו ודמו לגבוה ותמורתם יתן לעניים ואומדן דעת הוא דאדעתא דהכי קביל הלכך לוה ופורע. ומה שכתב ותמורתם יתן לעניים לא ידעתי למה כיון דצריך לפרוע תעניתו. ואפשר שר"ל שבו תלוי הדבר אם ירצה יתן תמורתם לעניים ולא יתענה ואם ירצה יפרע תעניתו. ולא מיסתבר לי דהא אמר (בברכות לב.) גדולה תענית מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו נמצא שאין התשלום שוה. רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אשי עבד. ליה עיגלא תילתא אמרו ליה לטעום מר מידי אמר להו בתעניתא יתיבנא. וליזיף מר וליפרע ולא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע. אמר להו בתענית חלום יתיבנא דאמר רבה בר מחסיא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת ואמר רב חסדא ובו ביום ואמר רב יוסף אפילו בשבת. גרסינן בפרק אין עומדין (ברכות דף לא:) אמר רבי אלעזר משום ר' יוסי בן זימרא כל היושב בתענית בשבת קורעין גזר דינו של שבעים שנה ר"נ אמר וחוזרין ונפרעין ממנו משום ביטול עונג שבת מאי תקנתיה ליתיב תעניתא לתעניתא:

הלכה יז

אדבריה רב יהודה לרב יצחק ודרש יחיד שקבל עליו תענית מתפלל תפלת תענית. היכן אומרה בין גואל לרופא. מתקיף לה רב יוסף וכי יחיד קובע ברכה לעצמו. אלא אמר רב יצחק בשומע תפלה. וכן אמר רב ששת בשומע תפלה והלכה בשומע תפלה. לא שנא יחיד המתענה ולא שנא יחיד המתפלל בצבור ובתענית צבור ויש שהיו רוצים לומר דיחיד שהיה מתפלל בתענית צבור אומר בין גואל לרופא דלאו קביעותא דיחיד לעצמו היא דצבור קבעי לה ואע"ג דקא מצלו ביחידים צבור נינהו. ואין נראה לראבי"ה ז"ל דא"כ הא דפריך מברייתא דאין בין יחידים לצבור וכו' ודחיק לשנויי לא לעולם שליח צבור וצ"ל דבשלש ראשונות ליכא כ"ד לישני ליה כפשטא דברייתא אין בין יחיד דעלמא דהיינו תענית יחיד לצבור יחידים בתענית צבור אלא שהיחיד מתפלל י"ח ויחידים בתענית צבור מתפללין י"ט. אלא ודאי כל יחיד אינו קובע ברכה לעצמו אלא אומר בשומע תפלה ערבית שחרית ומנחה כדאיתא בפרק במה מדליקין (שבת דף כד:) ימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ומעמדות ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמנה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפלה והאי ערבית היינו בכניסתו כמו שהביא רש"י ברייתא התם ואף על פי שאוכל ושותה כל הלילה מתפלל. והכי איתא בירושלמי (פ"ב הל' ב) ר' יונה בשם רב ואפי' יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומרה רבי זירא בשם רב הונא אמר כלילי שבת ויומו דהיינו ערבית שחרית ומנחה. ורש"י כתב בפרק במה מדליקין (שבת דף כד:) בשם הגאונים שאין אנו רגילים לאומרה ערבית ושחרית שמא יארע לו אונס או בולמוס ויטעום כלום ונמצא שקרן בתפלתו. ומה שרגילין ששליח צבור אומרה היינו לפי שאי אפשר שלא יתענו מן הקהל קצת. ועל מה שחששו הגאונים ז"ל שמא יאחזנו בולמוס תימה אם כן היאך אדם לוה תעניתו ופורע והלא נמצא שקרן בתפלתו ועוד לעיל (יב:) דאמר ליה רב אשי לרב יהושע בריה דרב אידי לוזיף מר תעניתו וליפרע ולימא ליה כבר התפללתי תפלת תענית. אלא ודאי כיון דבשעה שהתפלל היה בדעתו להתענות לא מיקרי שקרן בתפלתו אם אכל אח"כ. ואם טעה ולא אמר עננו בשומע תפלה אין מחזירין אותו אבל אי מידכר מקמי דליעקר לרגליה לימא עננו בלא ברכה ויהיו.רצון:

הלכה יח

א מתני' הגיע ראש חדש כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרין שלש תעניות על הצבור. אוכלין ושותין משחשכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל

ובתשמיש המטה. עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור אוכלין ושותין מבעוד יום ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה ונועלין את המרחצאות:

ב גמ' היכי עבדינן אמר אביי מצפרא ועד פלגא דיומא מעיינין במילי דמתא בית דין והזקנים בודקין על מעשה אנשי העיר ומפרישין אותם מעבירות שבידם ומטילין שלום ביניהם ואז נשמעת תפלתם כדכתיב (ישעיהו א':ט"ו) גם כי תרבו תפלה אינני שומע למה ידיכם דמים מלאו. ומה תקנתא רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם ואז לכו ונוכחה. ומפלגא דיומא לפניא ריבעא דיומא קרינן ומפטירין וריבעא דיומא מצלינן ובעינן רחמי דכתיב (עזרא ט':ד') ואלי יאספו כל חרד בדברי אלהי ישראל על מעל הגולה ובמנחת הערב קמתי מתעניתי וגו' ויקראו בתורת אלהים רביעית היום ורביעית היום מתודים וגו':

הלכה יט

א תנא עוברות ומניקות אין מתענות לא בראשונות ולא באחרונות אלא באמצעיות. תנו רבנן כשאמרו אסיר ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר. וכשאמרו אסיר במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר. וכשאמרו אסור בנעילת סנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך מותר. הא כיצד יצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ. ירושלמי (מ"ק פ"ג הל' ה) אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל וכשיבואו לעיר חולצין. וכן בתשעה באב וכן בתענית צבור. אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב ואבל אסור בין בחמין בין בצונן. וכל שהוא משום תענוג כגון תענית צבור בחמין אסור בצונן מותר. והלכתא אבל אסור בין בחמין בין בצונן ופניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר. ולסוך אפי' כל שהוא אסור ואם להעביר את הזוהמא מותר. ובפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד:) קאמר רבי אלעזר דאסור להושיט אצבעו במים בתשעה באב כמו ביום הכפורים. אע"ג דמשמע הכא דאבל ותשעה באב שוין לענין פסק הלכה החמירו בתשעה באב יותר מבאבל:

ב מתני' עברו אלו ולא נענין ב"ד גוזרין עוד שבעה תעניות על הצבור. ומה אלו יתירות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות ובשני מטין עם חשיכה. ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת:

ג גמ' אמרו ליה רבנן לרב ששת קאתו רבנן לבי תעניתא כי מסיימי מסאני איקפד. אמר דילמא מיכל נמי קאכלי. אביי ורבא מסיימי אפנתא. אמימר ומר זוטרא מיחלפא דימינא

לשמאלא. רבנן דבי רב אשי סיימי כי אורחייהו. סבירו להא דשמואל דאמר שמואל אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב ויוה"כ וכן הלכתא. ר' יהודה נשיאה גזר תליסר תעניתא ולא איעני סבר למגזר טפי אמר ליה רבי אמי הרי אמרו אין מטריחין על הצבור יותר מדאי. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן לא שנו אלא לגשמים אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו:

הלכה כ

שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנן דצריכין למטר אפילו בתקופת תמוז כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כרבים דמינן ובברכת השנים. שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה. וכן הלכתא ונראה דכ"ש דכיחידים דמו לענין עננו ואין קובעין ברכה לעצמן. וכתב רבינו אבי"ה ששמע מאביו רבינו יואל הלוי ז"ל ומרבינו אליעזר בר שמעון שהיו תמוהין על מה שסמכו הראשונים שמתענין בשביל גזרה או כדי שלא תבא עליהם צרה שמתפלל שליח צבור עננו בין גואל לרופא וכן למה קורין פרשת ויחל דבתוספתא קתני דאין קורין בתורה בתענית יחיד ותענית שני וחמישו ושני שלאחר הפסח ואחר החג נהגו בהן כל תפוצות ישראל ולא הוי כתענית יחיד. והראב"ד ז"ל כתב דנראה לו דהנך תעניות דמתענין באייר ובמרחשון כיון דאיכא דעביד להו ואיכא דלא עביד להו ולא חובה נינהו ולאו על מילתא ידיעה עבדי להו. ואע"ג דמכרזי עלייהו בבי כנישתא כיחידים דמו ואפי' שליח צבור לא יאמר עננו אלא בשומע תפלה. ופרשת ויחל נמי לא איבעיא להו למיקרי ובארץ אשכנז עשאום קבע והכל מתענין וסמכו להו מעשה דאיוב דכי הקיפו בניו לשבעת הימים הקריבו עולות מספר בניו אולי חטאו וברכו השם בלבם. וכן בשמחה ומשתה של ימי המועד אולי חטאו נראה לי דנהי דכיחידים דמו לענין שאלה היינו טעמא דמפ' בירושלמי (פ' אין עומדין) שאין לשנות ממטבע ברכה דסדר י"ח ברכות תיקון נביאים הן ואיך לשנות בהם אבל קהל מקבלים עליהם תענית ודאי רבים מיקרו ויכולין לקבוע ברכה: ובשני מטין עם חשיכה. תנא מטין לעת ערב ובחמישי פותחין כל היום כולן מפני כבוד השבת יש לו שני פתחים פותח אחד ונועל אחד אם יש לו איצטבא בפניה פותח כדרכו ואינו חושש:

הלכה כא

א מתני' עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ובמתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנשואין ובשאילות שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופים לפני המקום. היחידים חוזרין

ומתענין עד שיצא ניסן. יצא ניסן הגשמים סימן קללה שנאמר (שמואל א יב) הלא קציר חטים היום אקרא וגו':

ב גמ' תנא בנין בנין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה. איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו. נטיעה של שמחה זה הנוטע אבורנקי של מלכים. ירושלמי (הלכה ח) הדא דתימא בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו פי' כותלו של בית חתנות: ובשאילת שלום. תנו רבנן חבירים אין ביניהם שאילת שלום ועם הארץ ששאל מחזירין אותו בשפה רפה ובכובד ראש והם מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודים עד שירחמו עליהם מן השמים. א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע שנאמר (יהושע ז) ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל ובירושלמי (פ"ב הל' ו) ובלבד יחיד על הצבור אלא אם כן בטוח הוא בחסידותו שיענה כיהושע בן נון שמא לא יענה ויתחלל שם שמים ויאמרו אין תוכו כברו. יצא ניסן הגשמים סימן קללה. ירושלמי (פ"א הל' ח) א"ר אסי בר אבין הדא דתימרא בשלא ירדו להם גשמים מכבר. אבל ירדו להם גשמים מכבר סימן ברכה הם:הדרן עלך מאימתי פרק שני

הלכה כב

א סדר תעניות כיצד מוציאין ספר תורה עם התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי תיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו. והזקן שבהן אומר לפניהם דברי כבושין אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים. את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה (יונה ג':י') ובקבלה הוא אומר (יואל ב':י"ג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם:

ב גמ' תנא ראשונות ושניות נכנסין לבתי כנסיות ומתפללין. כדרך שמתפללין כל השנה כולה. ובשבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר (מקלה) על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו. רבי נתן אומר אפר מקלה היו מניחין בראש נשיא ובראש אב בית דין והדר כל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו. והתניא בגדולה מתחיל מן הגדול ובקלקלה מתחיל מן הקטן. הא נמי חשיבותא היא לדידיה דאמרי ליה את חשיבא למיבעי רחמי עלן. וכל אחד נוטל ונותן בראשו. נשיא ואב ב"ד [נמי] נשקלו אינהו ולינחו ברישייהו מ"ש דשקלי אחרים ומנחו ברישייהו. א"ר זירא דמן קסרי לפי שאינו דומו מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים. היכא מנח ליה אמר רבי יצחק במקום תפילין שנאמר (ישעיהו ס"א:ג') לשום לאבלי

ציון פאר תחת אפר. למה יוצאין לרחובה אמר רבי לומר צעקנו בצינעה ולא נענינו נבזה עצמנו בפרהסיא. ריש לקיש אמר גלינו וגלותינו מכפרת עלינו. מאי בינייהו דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא. למה מוציאין את התיבה לרחובה של עיר. אמר ריב"ל כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעונותינו. למה מתכסים בשקין אמר רבי חייא בר אבא לומר הרי אנו לפניך כבהמה. למה נותנין אפר מקלה על גבי (ס"ת) [תיבה] אמר רבי יהודה בן פזי לומר עמו אנכי בצרה. למה נותנין אפר בראש כל אחד פליגי בה ר' לוי בר לחמא ור' חמא בר חנינא חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כאפר. וחד אמר כדי שיזכור אפרו של יצחק וירחם עלינו מאי בינייהו איכא בינייהו אפר סתם ולמה יוצאין לבית הקברות. פליגי ר' לוי בר לחמא ור' חמא בר חנינא. חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כמתים. וחד אמר כדי שיבקשו מתים רחמים עלינו. מאי בינייהו איכא בינייהו קברי נכרים: והזקן שבהן אומר לפניהם דברי כבושין. ת"ר יש שם זקן וחכם אומר. אין שם זקן וחכם אומר חכם. אין שם זקן ולא חכם אומר אדם של צורה. פי' ת"ח ולא גמיר כחכם. כדאיתא במו"ק (דף ט. הללו בני אדם של צורה הן זיל לגבייהו דלברכוך. א"נ שראוי למנותו פרנס על הצבור כדאמרי' לעיל בפ"ק (דף י:) איזהו יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הצבור כלומר מצוייר הוא על החכם לכך ועומד לקבל גדולה. ובירושלמי (פ"ק הל' ד) פריך וכי מכיון שהוא מתמנה על הצבור הוא מתפלל ונענה ומשני כיון שהוא מתמנה על הצבור ונמצא נאמן כדי הוא דמצלי ומתענה. כלומר כיון שהוא נאמן בשליחות הקהל ומוסר נפשו לעמוד בפרץ להגן בעדם כדי הוא שיענה גם מן השמים בעד הקהל. ובתוספתא (פרק א) תניא איזהו יחיד כל שמינהו בית דין פרנס בדבר צער. אומר אדם של צורה אחינו לא שק ולא תענית גורמין אלא תשובה ומעשים טובין גורמין. שכך מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם וירא את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ומן החמס אשר בכפיהם (יונה ג':י') מאי ומן החמס אשר בכפיהם אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו:

הלכה כג

ת"ר אדם שיש בו עבירה ומתודה עליה ואינו חוזר ממנה למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו וטובל שאפילו הוא טובל בכל המימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו מיד עלתה לו טבילה שנא' (משלי כ"ח:י"ג) ומודה ועוזב ירוחם ואומר (איכה ג':מ"א) נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים:

הלכה כד

עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל יש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה. ואומר לפניהם כ"ד ברכות. י"ח ברכות שבכל יום ויום ומוסיף עליהם עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות אל ה' בצרתה לי (תהילים ק"כ:א') אשא עיני אל ההרים [שם קכא] ממעמקים קראתיך ה' (שם קל) תפלה לעני כי יעטוף (שם קב) ר' יהודה אומר לא היה צ"ל זכרונות ושופרות אלא אומר תחתיהם רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה שדפון וירקון ארבה וחסיל כי יהיה (מלכים א ח':ל"ז) אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות (ירמיהו י"ד:א') ואומר חותמותיהן: ת"ר עמדו בתפלה אע"פ שיש שם זקן או חכם אין מורידין לפני התיבה אלא הרגיל. [איזהו רגיל] ר"י אומר מיטפל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקן וזקן ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ורגיל לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ובקי בכל הברכות כולן אמר רב מיטפל ואין לו היינו ביתו ריקן אמר רב חסדא ביתו ריקן מעבירה. מאי זקן ופרקו נאה אמר אביי שלא יצא לעולם עליו שם רע בילדותו. נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיהו י"ב:ח') אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רבי אלעזר זה שליח צבור היורד לפני התיבה שאינו הגון כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד בהון לפניו אסור לאחריו מותר. תנא ימים הכתובים במגילת תענית הם ולפניהם ולאחריהם אסורין. שבתות וימים טובים הם אסורין ולפניהם ולאחריהם מותרין. ומה הפרש בין זו לזו הללו דברי תורה ואין צריכין חיזוק והללו דברי סופרים וצריכין חיזוק. והאידנא בטלה מגילת תענית. כדגרסינן בפרק קמא דראש השנה (דף יט.) כתב הראב"ד ז"ל הא דאמר מגילת תענית בטלה הני מילי לתענית יחיד אבל תענית צבור לא גזרינן ביה. כדאמרי' רב נחמן גזר תעניתא בתריסר אמרו ליה רבנן האי יום טורנוס הוא אמר להו בטולי בטלה. ולא אמר להו משום דבטלה מגילת תענית דסתמא הא דקאמר והאידנא בטלה מגילת תענית האידנא בימי האמוראים קאמר בתר דשלימי תנאי ואם כן בימי ר"נ בטלה מגילת תענית ואפילו הכי קאמר דוקא משום דבטלה יום טורנוס אבל משום דבטלה מגילת תענית סתמא לא היה גוזר תענית צבור. ומה שנהגו להתענות בשלשה עשר באדר והוא יום שלפני פורים וחנוכה ופורים לא בטלו. יש לומר כדקאמר בפרק קמא דראש השנה (דף יט ע"א) על תענית דצום גדליה דדברי קבלה כדברי תורה ולפניו מותר. ועוד זמן קהלה לכל היא שנקהלו ועמדו על נפשם למלחמה ובקשו רחמים וגם הוא מעיקר הנס:

הלכה כה

א מתני' אין גוזרין תענית על הצבור בחמישי שלא להפקיע השערים אלא שלשה תעניות הראשונות שני וחמישי ושני. שלשה שניות חמישי ושני וחמישי ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות ולא אחרונות. אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים ובחנוכה ופורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל אמר רבי מאיר אע"פ שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה הוא שאין משלימין וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת:

ב גמ' וכמה הוי התחלה ר' אחא אומר שלש רבי יוסי אומר אחת והלכתא כרבי יוסי. אמר רב יהודה [אמר רב] זו דברי ר' מאיר שאמר משום ר"ג אבל חכמים אומרים מתענה ומשלים. דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים ואפילו בתענית יחיד והכי איתא בירושלמי (הל' טו) אמר רב הונא אפילו יחיד גזר על עצמו תענית מתענה ומשלים פירוש אם ירצה ולא חשיב כמתענה בשבת וכיון שיכול להשלים אם ירצה והוא קבל עליו תענית סתם וכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית צריך להתענות עד צאת הככבים אם לא שפירש בשעת קבלת תענית עד שישלים תפלתו עם הצבור: הדרן עלך סדר תעניות כיצד פרקשלישי

הלכה כו

א סדר תעניות האלו האמורים ברביעה ראשונה אבל צמחים ששנו מתריעין עליהם מיד. וכן כשפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מיד מפני שהיא מכת בצורת. ירדו לצמחים אבל לא לאילן ולאילן אבל לא לצמחים לזה ולזה ולא לבורות שיחין ומערות מתריעין מיד: דף יט ע"'א

ב גמ' ורמינהו רביעה ראשונה ושניה לשאול שלישית להתענות אמר רב הונא ה"ק סדר תעניות האלו האמורים אימתי בזמן שיצאו רביעה ראשונה ושניה ושלישית ולא ירדו גשמים ברביעה ראשונה אבל ירדו גשמים ברביעה ראשונה וצמחו וחזרו ושינו מתריעין עליהם מיד אמר ר"נ דוקא שינו אבל יבשו לא ירדו לצמחים אבל לא לאילן דאתיא נייחא. לאילן אבל לא לצמחים דאתיא ברזיא לזה ולזה ולא לבורות שיחין ומערות דאתי הכי והכי. מיהו לא אתייא טובא. ת"ר מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ובורות שיחין ומערות בפרוס החג. ואם אין להם מים לשתות מתריעין עליהן מיד ואיזהו מיד שלהן שני וחמישי ושני. וכולן אין מתריעין עליהם אלא בהפרכיא שלהן. ואסכרא בזמן שיש

בה מיתה מתריעין עליה אין בה מיתה אין מתריעין עליה ומתריעין על הגובאי בכל שהוא. ר' שמעון בן אלעזר אומר אף על החגב:

ג מתני' וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים שנאמר (עמוס ד':ז') והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר. וכך עיר שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעין. רבי עקיבא אומר מתריעין ולא מתענות:

ד גמ' תנא מפולת שאמרו חכמים בריאות ולא רעועות שאינן ראויות לנפול ולא שראויות לנפול ואפילו הן בריאות כגון דקיימא אגודא דנהרא איזהו דבר עיר המוציאה ה' מאות רגלי ויצאו ממנו ג' מתים בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר ביום אחד או בד' ימים אין זה דבר עיר גדולה המוציאה אלף וחמש מאות רגלי כגון כפר עכו ויצאו ממנה ט' מתים בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר ביום אחד או בד' ימים אין זה דבר:

הלכה כז

על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל הארבה ועל החסיל ועל חיה רעה ועל החרב מתריעין עליהן מיד מפני שהיא מכה מהלכת ת"ר על השדפון ועל הירקון בכל שהוא ארבה וחסיל אע"פ שלא נראה אלא כנף אחד בכל ארץ ישראל מתריעין עליהן מיד. ת"ר חיה רעה שאמרו בזמן שהיא משולחת מתריעין עליה אינה משולחת אין מתריעין עליה. כיצד נראית בעיר משולחת בשדה אינה משולחת. נראת ביום משולחת בלילה אינה משולחת. ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהם משולחת ברחה מפניהם אינה משולחת. טרפה שני בני אדם ואכלה אחד מהם משולחת שניהם אינה משולחת. עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה משולחת: ועל החרב. תנו רבנן אין צריך לומר שאינו של שלום אלא אפי' חרב של שלום שאין לך חרב של שלום יותר משל פרעה נכה ואעפ"כ נכשל בו יאשיהו המלך. מעשה שירדו זקנים מירושלים וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון ועוד גזרו על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן. ר' יוסי אומר לא על שאכלוה אלא שנראו. ועל אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה נכרים או נהר או ספינה המטורפת בים רבי יוסי אומר לעזרה ולא לצעקה. שמעון התימני אומר אף על הדבר ולא הודו לו חכמים תנו רבנן עיר שהקיפוה נכרים או נהר או ספינה המטורפת [בים] ויחיד הנרדף מפני נכרים ומפני רוח רעה ומפני הליסטים מתריעין עליהן מיד בשבת. ועל כולן יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית. רבי יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמין עליו:

הלכה כח

על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליהן חוץ מרוב גשמים. מאי טעמא אמר ר' אבא אמר שמואל לפי שאין מתפללין על רוב טובה. שנא' (מלאכי ג':י') הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די מאי עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. אמר רב יהודה אמר רב ובגולה מתריעין עליהן מיד. תניא נמי הכי בזמן שהגשמים מרובים אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד תנו עיניכם באחיכם שבגולה שלא יהא בתיהם קבריהם:

הלכה כט

תנו רבנן עד מתי ירדו גשמים ויהיו צבור פוסקין מתעניתם כמלא ברך המחרישה דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר בחרבה טפח בבינונית טפחיים בעבודה שלשה טפחים:

הלכה ל

היו מתענין וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה לא ישלימו. לאחר הנץ החמה ישלימו. ר"א אומר קודם חצות לא ישלימו [לאחר חצות ישלימו]. רב יהודה גזר תעניתא ירדו גשמים אחר הנץ החמה סבר להשלימו. אמר רבי אמי קודם חצות ואחר חצות שמעינן ירושלמי (הל' יג) קודם חצות לא ישלימו עד כדון צפרא. אחר חצות ישלימו כבר עבר רובו של יום בקדושה. מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו להם גשמים קודם חצות אמר להן רבי טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב ובאו בין הערביים וקראו הלל הגדול ולימרו הלל מעיקרא רב ושמואל דאמרי תרווייהו לפי שאין אומרים הלל הגדול אלא בנפש שבעה וכרס מלאה: הדרן עלך סדר תעניות אלו פרק רביעי

הלכה לא

א בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאים את כפיהם (כל זמן שמתפללין) ארבעה פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה בנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים:

ב גמ' תעניות ומעמדות מי אית בהו מוסף. חסורי מיחסרא והכי קתני בשלשה פרקים נושאין את כפיהם כל זמן שמתפללין ויש מהן ארבעה פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילה ואלו הן שלשה פרקים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים. תניא שחרית ומוסף ומנחה ונעילה יש בהן נשיאת כפים דברי ר"מ. ר' יהודה אומר במנחה

ובנעילה אין בהן נשיאת כפים. ר' יוסי אומר מנחה אין בה נשיאת כפים. נעילה יש בה נשיאת כפים במאי קמיפלגי ר' מאיר סבר כל יומא מאי טעמא לא משום שכרות האידנא ליכא שכרות. ורבי יהודה סבר שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיחא שכרות לא גזרינן מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות גזרינן. ורבי יוסי סבר מנחה דאיתא כל יומא גזרינן נעילה דליתא כל יומא לא גזרינן אמר רב נחמן הלכה כר' יוסי. ואילו האידנא מאי טעמא פרסי כהני ידייהו במנחה בתענית כיון דסמוך לשקיעת החמה פרסו ידייהו כתפלת נעילה דמי. כתב רבינו חננאל שמעינן מדרבי יהודה דאין אדם רשאי לאכול אלא אחר תפלת מוסף הלכך לא שכיחא ביה שכרות. כתב בעל ההלכות דפרסי כהני ידייהו במנחה ביום הכפורים דהוי כמנחה של שאר תענית שהיא סמוכה לשקיעת החמה הכי נמי כיון דמפשי ביה רחמים ממשכא עד שקיעת החמה ובאשכנז לא נהגו כן. דכ"ע מיהא שיכור אסור בנשיאת כפים מנא הני מילי. אמר ר"ש בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר. לומר לך מה נזיר אסור ביין אף כהן מברך אסור ביין:

ג מתני' חמשה דברים אירעו לאבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות. ובטל התמיד. והובקעה העיר. ושרף אפוסטמוס את התורה והועמד הצלם בהיכל. בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ. וחרב הבית בראשונה ובשניה. ונלכדה ביתר ונחרשה העיר:

הלכה לב

משנכנס אב ממעטין בשמחה. שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה אמר רב פפא הלכך האי בר ישראל דאית ליה דינא בהדי עובד כוכבים באב לישתמיט ליה דריע ליה מזליה. ובאדר ניזל בהדיה דתקיף מזליה. אסורין לספר ולכבס אמר רב נחמן. לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר. ורב ששת אמר אפי' לכבס ולהניח אסור. וקיימא לן הלכתא כרב ששת באיסורי ועוד דלישנא דמתניתין דקתני ומלכבס מוכח כן דלר"נ הוה ליה למימר אסור ללבוש כלים מכובסין. ולא מסתבר למימר דרב נחמן שרי למלבש כלים שנתכבסו קודם לכן ולא אסר ללבוש אלא כלים שנתכבסו ובאותה שבת דמילתא בלא טעמא היא. ועוד דתניא כוותיה אסור לכבס לפני ט' באב אפי' לכבס ולהניח אחר תשעה באב. וגיהוץ שלנו הרי הוא ככיבוס שלהם ומותר.

וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ והטעם לפי שאין חוששין לגיהוץ יפה לפי שקרובים לבשר ומתלכלכים מיד מפני הזיעה. שלח רב חסדא בר יעקב בר גיורי משמיה דרב נחמן אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אסור ללבשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה. ירושלמי (הל' ז) רבי בא בר כהן אמר קמיה דרבי יוסי בשם רבי אבהו (אמר) תשעה באב שחל להיות בשבת שני שבתות מותרין. כיון שנדחה התענית עד יום ראשון לא הוי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה. תוספתא (פ"ג דתענית) חל להיות ט"ב בשבת אוכל אדם כל צרכו ומעלה על שלחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו ואינו מונע מעצמו כלום. כלומר שאינו נמנע מרחיצה וסיכה ותשמיש המטה ואין צריך לנהוג דברים של צנעא. ורבינו מאיר ז"ל כתב בהלכות אבלות שלו כתב ה"ר יצחק מוינ"א דתשעה באב שחל להיות בשבת אע"פ שאנו דוחין אותו עד למחר אותו היום אסור בתשמיש המטה. מידי דהוי אקובר מתו ברגל שאנו דוחין אבלות עד אחר הרגל ואפילו הכי נוהג דברים שבצנעא ברגל אם כן הכא נמי גבי שבת זו גבי תשעה באב הוא כרגל ואסור בתשמיש המטה. ותשעה באב ואבל שייכי אהדדי כדאמר רב חסדא בפרק קמא דתענית (דף יג. עכ"ל מורי. הדבר יצא מפי מורי הקדוש וכל עדת ישראל יעשו אותו כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו עונה אחת בשנה. אע"פ שיש לי להשיב דתשעה באב ואבלות חלוקים בכמה דברים כדאמרי' בפרק החולץ (יבמות דף מג.) דשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לכבס ומותר לארס וקודם הזמן הזה מותר לספר ולכבס ואסור לישא וליתן וכל העם ממעטין בעסקים: וגבי אבילות אמרינן איפכא ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה איבול שלשים יום ומשני רב אשי התם שאני בין אבילות חדשה לאבילות ישנה בין אבילות דרבים בין אבילות דיחיד.ומפרש רבינו תם שאני בין אבילות חדשה שאסור לארס מה שאין כן באבילות ישנה.דבמילי דיחיד הקילו טפי באבילות ישנה. אבל לענין משא ומתן שאני בין אבילות דיחיד שהתירו במשא ומתן באבילות דיחיד ובאבילות דרבים אסרו כל דבר שהרבים מתעסקים בו כגון משא ומתן דאיכא פירסום ויהא נראה כאינם חוששין להתאבל על ירושלים אלמא דבמילי דצנעא וביחיד יכול להיות שאנו מחמירין באבילות טפי מתשעה באב. והא דאמרי' בפרק. (קמא) [בפ"ד] דתענית (דף ל. כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב היינו ביום תענית תשעה באב ועוד קולא אחרינא איכא תשעה באב מקום שנהגו שאסור לספר ולכבס כגון שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה קתני התם ובחמישי מותר מפני כבוד שבת ובאבילות מקום שאסור לספר ולכבס לא התירו מפני כבוד שבת. ומיהו נכון להחמיר כדברי מורי אפי' הוא מקיל ואני

מחמיר היה לנו לעשות כדבריו וכל שכן שהוא מחמיר ואני מקיל עכ"ל רבינו מאיר ז"ל. ומיהו לשון התוספתא משמע שאין נמנע וכן עמא דבר. תניא תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו:

הלכה לג

ואסור לספר ולכבס מראש חדש עד התענית דברי רבי מאיר ור' יהודה אומר כל החדש כולו אסור. רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד. אמר ר' יוחנן ושלשתן מקרא אחד דרשו שנאמר (הושע ב':י"ג) והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה. מאן דאמר מראש חדש ועד התענית מחגה. ומאן דאמר כל החדש כולו אסור מחדשה. ומאן דאמר אינו אסור אלא אותה שבת משבתה. אמר רבא הלכה כר' מאיר. ואמר רבא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ותרוייהו לקולא. וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר' מאיר הוה אמינא אפי' מראש חדש קא משמע לן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואי אשמעינן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל הוה אמינא אפי' לאחריו קא משמע לן הלכה כר' מאיר:

הלכה לד

א מתני' ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין. רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה. ר' יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים:

ב גמ' אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא משש שעות ולמעלה. אבל משש שעות ולמטה מותר. ואמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה. אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר ותרוייהו לקולא. וצריכא דאי אשמעינן בסעודה המפסיק בה הוה אמינא [אפילו] משש שעות ולמטה קא משמע לן משש שעות ולמעלה. ואי אשמעינן משש שעות ולמעלה הוה אמינא אפילו בסעודה שאין מפסיק בה קא משמע לן בסעודה המפסיק בה. תניא כלישנא קמא ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה. כיצד ישנה אמר ר' יהודה היה רגיל לאכול שני מיני תבשילין אוכל מין אחד היה רגיל לסעוד בי' בני אדם סועד בחמשה היה רגיל לשתות בעשרה כוסות שותה בה'. במה דברים אמורים משש שעות ולמעלה. אבל משש שעות ולמטה מותר. תניא כלישנא בתרא הסועד ערב תשעה באב אם עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין. ואם לאו אסור לאכול

בשר ולשתות יין. כתב רב האיי גאון שני תבשילין שאמרו כגון אורז ועדשים שהן שני מינים. וה"ר יצחק בן גיאות ז"ל כתב כל שני תבשילין הן דרך כבוד ואסרו חכמים אפי' ממין אחד של קטנית או מין של ירק ואין צריך לומר שני מינין. ובצרפת מקילין לתת כמה מינין בקדירה אחת דכיון שמבשלן יחד אמרי הוי תבשיל אחר. ובאשכנז מחמירין. ויש אומרים דוקא שני תבשילין של דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי אבל דבר שהוא נאכל כמו שהוא חי כגון חלב וגבינה ודג מליח יבש לא מיקרי שני תבשילין ואפילו אחד אינו נאכל כמו שהוא חי והשני נאכל כמו שהוא חי. והראב"ד ז"ל כתב דאפי' גבינה קרי תבשיל וכן מסתבר דלא שייך לחלק הכא בין נאכל כשהוא חי בין אינו נאכל כמו שהוא חי. כלום הוא הטעם אלא דבריבוי תבשילין יש כבוד ותענוג וכן עושין תבשילין טובים מדבר שנאכל כמו שהוא חי כמו מדבר שאין נאכל כמו שהוא חי. ונהגו באשכנז לאכול ביצה כמו שנהגו בסעודת הבראה ולכך אין אוכלין שום תבשיל אחר בסעודה המפסקת: תנו רבנן כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובש"ס ובהלכות ובאגדות. אבל קורא הוא במקום שאינו. רגיל לקרות ושונה במקום שאין רגיל לשנות וקורא בקינות ובאיוב ובדברים הרעים שבירמיה. ותינוקות של בית רבן אינן בטלים בו דברי ר' מאיר. ור' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא בקינות ובאיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטילין בו משום פקודי ה' ישרים משמחי לב . ירושלמי (ברכות פ"ד ה"ג) יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע. מאי ניהו נחם ה' אלהינו אבילי ציון וכו' והיכן אומרה. אמר ר' ירמיה כל דבר שהוא להבא אומר בעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומר בהודאה. כדתנן (ברכות דף נד.) ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא. ונהגו עמא למימר בבונה ירושלים וסמכו אהא דאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב (ע"ז דף ח.) אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר: כל ימי תמהתי למה נהגו שאין אומרים נחם אלא בתפלת המנחה כיון דקאמר יחיד בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע מסתמא בכל התפלות קאמר ערבית ושחרית ומנחה כמו ראש חדש פורים ותענית.גרסינן בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד:) אין תענית צבור בבבל אלא ט' באב בלבד. דרש רבא עוברות [ומניקות] מתענות ומשלימות כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ:

הלכה לה

לא יאכל בשר ולא ישתה יין תנא אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו. ובשר מליח עד כמה. אמר ר' חייא (בריה דרב חייא) בריה דרב כהנא אמר שמואל כ"ז שהוא כשלמים. יין מגתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס תניא יין תוסס אין בו משום גילוי. וכמה תסיסתו שלשה ימים. אמר רב יהודה [אמר רב] כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אילעי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ושורה אותה במים ויושב בין תנור וכירים ואוכלם ושותה עליה קיתון של מים.ודומה כמי שמתו מוטל לפניו :

הלכה לו

גרסינן בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף ס:) תנו רבנן. כשחרב הבית באחרונה רבו פרושים בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין נטפל להם ר' יהושע בן חנניא אמר להן בני מנין לכם. אמרו לו נאכל בשר שהיו מקריבין על גבי המזבח ועכשיו בטל נשתה יין שהיו מנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל. אמר להן אם כן לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות אמרו לו אפשר בפירות. אמר להם פירות לא נאכל שכבר בטלו בכורים. אמרו לו אפשר בפירות אחרים. אמר להן מים לא נשתה שכבר בטל ניסוך המים. מיד שתקו. אמר להן בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה. להתאבל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה. אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט וכמה אמר רב יוסף אמה על אמה אמר רב חסדא וכנגד הפתח. עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט מאי היא. אמר רב פפא כסא דהרסנא. עושה אשה תכשיטיה ומשיירה דבר מועט. וכמה. אמר רב פפא בת צידעא. אם אשכחך ירושלם וגו' על ראש שמחתי. מאי על ראש שמחתי. אמר ר' יצחק זה אפר מקלה על ראש חתנים. א"ל רב פפא לאביי היכא מנח ליה במקום תפילין שנאמר לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר: תנן התם (פסחים דף נד:) מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין. מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים רבן שמעון בן גמליאל אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם. ותניא רבן שמעון בן גמליאל אומר יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם כדי שיתענה. רבן גמליאל אומר כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. ר' עקיבא אומר כל האוכל. ושותה בתשעה באב אינו רואה בשמחתה של ירושלים וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר (ישעיה סו) שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. וכל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב

עליו הכתוב אומר (יחזקאל לב) ותהי עונותם על עצמותם פירוש בסעודת תשעה באב שהוא מפסיק בה:

הלכה לז

רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים דאין כופין כל עיקר. והוא הדין נמי שאינו חייב בעטיפת הראש. ואע"פ שהן מצות הנוהגות באבל ותניא כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב. ההיא לענין מצות לא תעשה הנוהגות באבל תניא. אבל מצות עשה שבאבל כגון כפיית המטה ועטיפת הראש בהנך לא קא אמר. ואין צריך לומר בקריעה דליתא בכלל מצות הנוהגות באבל כדאמר אבילות לחוד וקריעה לחוד. ומסתברא דחייב בתפילין אע"ג דהיא מצות לא תעשה כיון דבאבל גופיה לא מיתסר אלא ביום ראשון ולא חמיר תשעה באב משבעת ימי אבילות. ובריייתא מצות הנוהגות באבל כל שבעה קתני. ופירושי מפרש להו רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ולקרות בתורה. ותדע דהא מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו. דאבילות נמי כשאין לו מה יאכל עושה לאחר שלשה בצנעה בתוך ביתו. וכן בשאילת שלום משיב שכן באבילות לאחר שלשה ימים משיב שלום לכל אדם. ורבינו מאיר כתב ונראה דבתשעה באב אין להניח תפילין כמו ביום ראשון דאבל דאין יום מר יותר ממנו יום קבוע בכיה לדורות. ואפשר שדחק למצוא סמך למנהג אשכנז. אבל לכאורה נראה כמו שכתבתי למעלה ועוד כתב רבינו מאיר ז"ל אבל ציצית נהגו קדמונינו בכל ארץ אשכנז שלא להתעטף בציצית בתשעה באב ואסמכוה אקרא דכתיב (איכה ב׳:י״ז) בצע אמרתו ואמרינן במדרש איכה בזע פורפרין דידיה. ואין מזה שום ראיה. ויש שאינם רוצים לשנות המנהג וגם אינם רוצים להיות בלא ציצית ומתעטפין בטלית קטן תחת בגדיהם. גם נהגו שלא להדליק נרות בבית הכנסת בתשעה באב כי אם נר אחד לקרות לאורו איכה וקינות. ונראה זה מנהג כשר כדאמר באיכה רבתי שאמר הקב"ה למלאכי השרת בשעת חורבן הבית מלך בשר ודם כשהוא אבל מהו עושה אמרו לו מכבה את הפנסים שלו אמר להן אף אני אעשה כן שנאמר שמש וירח קדרו. תוספתא (פ"ג) אין שאילת שלום לחברים בתשעה באב אבל משיבין את ההדיוטות בשפה רפה והכי איתא בירושלמי (פ"א הלכה ח') אין שואלים בשלום חבירים בתשעה באב אבל משיבין את ההדיוטות בשפה רפה. ונהגו העם שלא לשחוט ולהכין סעודת מוצאי ט' באב עד אחר חצות. ולשון התוספתא (שם) משמע כן דתניא מתקנין בט' באב למוצאי תשעה באב פי' מסוף היום כמו ממנחה ולמעלה דומיא דיוה"כ דמותר בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה:

הלכה לח

ונהגו שאבל הולך בליל ט' באב לבהכ"נ וכן למחרת עד גמר קינות ואז הולך לביתו כדתניא אבל כל שלשה ימים הראשונים אין הולך לבית האבל מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים. ובט' באב נמי הוי כאבל מג' ימים ואילך והולך לבית הכנסת עם שאר הקהל שהם כמו אבלים. כל זה מיסוד רבינו מאיר ז"ל. וזו היא מדברי הרמב"ן ז"ל. תניא (דף ל.) כל שהוא מחמת ט' באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ. וכל שאינו מחמת ט' באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ומותר לרחוץ. ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל זמן שמותר לאכול מותר לרחוץ. פי' כל שהוא מחמת ט' באב זהו סעודה שהוא מפסיק בה שאסור לאכול בה בשר ולשתות יין ומכיון שקיבל עליו קצת אבילות אסור לרחוץ. ואע"ג דאכתי לא חל ט' באב. דרחיצה הנאה דלאחר שעה היא ונראה כרוחץ להנאת ט' באב ומשום הכי אסור. אבל בנעילת הסנדל ובשאר דיני אבילות אינו נוהג עד שתחשך. ור' ישמעאל בר' יוסי (אומר) משום אביו לית ליה האי סברא אלא כל זמן דמותר לאכול דהיינו כל היום מותר לרחוץ. ולישנא דתוספתא (שם כל שהוא מסעודת ט' באב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לאכול שני תבשילין ואסור לרחוץ ולסוך. וכל שאינו מסעודת תשעה באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ומותר לרחוץ ולסוך. ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו. והלכתא כתנא קמא דסתמא תניא. ור' ישמעאל בר' יוסי משום אביו יחידאה הוא ולא סבירא לן כוותיה. אבל רבינו הגדול לא כתב זו בהלכותיו ושמא דחה דברי (הרב) [הברייתא] משום דסתמא דמתני' לא קתני באיסורא דעט"ב אלא לאכול בשר ולשתות יין ושני תבשילין. ולא מוכרעת מילתא למידחה דאיכא למימר מתני' איסור דפסיקא ליה קתני איסורא דתליא בקבלת עצמו לא קתני. ומשום שתיקה דמתני' לא פסיקנא בשום דוכתא. ומאי דלא פירשו במתני' פירשו בברייתא הלכך מכי אכיל סעודה המפסיק בה משש שעות ולמעלה והתחיל באבילות אסור לרחוץ אפי' פניו ידיו ורגליו ואסור לסוך כתשעה באב עצמו כדאיתא בתוספתא ע"כ דבריו ולא כן עמא דבר. ודבר תימה הוא שיהא מותר לאכול ולשתות ויהא אסור לרחוץ ולסוך. והראב"ד ז"ל פירש כל שהוא משום תשעה באב כלומר סעודה המפסיק בה ואסור לרחוץ משהפסיק כמו שאסור לאכול אפילו לא פירש כלום מרחיצה אלא כיון שפירש אכילה וחל עליו התענית לענין אכילה אסור גם ברחיצה. וכל שאינו משום ט' באב כגון תענית צבור אע"פ שמפסיק מבעוד יום מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודה שהוא מפסיק בה ומותר לרחוץ. ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר

לאכול פירוש אם לא היה מפסיק מותר לרחוץ ואע"פ שהפסיק מאכילה מותר ברחיצה. וכן יש לפרש גם בתוספתא. ואני כתבתי לעיל (בפ"א סי' י"ד) בשם רבינו יצחק שאע"פ שהפסיק מותר לאכול. והביא ראיה מעובדא דאיכה רבתי שביהודה בן בתירא אכל עיו"כ אחר שהפסיק. וא"כ גם לרחוץ ולסוך מותר וכן עמא דבר: (יומא דף עח ע"א) ערב תשעה באב מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ומקנח בה פניו ידיו ורגליו ולמחר מעבירה על גבי עיניו. פירוש שורה אותה במים בערב תשעה באב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת ומקנח בה פניו ידיו ורגליו כדי להצטנן בה ולמחר מעבירה על גבי עיניו להעביר מהם לפלוף וחבלי שינה:

הלכה לט

ומותר לרחוץ כדרכו ידיו לתפלה דהוה ליה כחייבי טבילה שטובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכפורים דכל רחיצה דמצוה מותרת ולהקביל פני רבו עובר עד צוארו במים ורחיצה דתפלה מצוה היא ולא אסרו אלא רחיצה דתענוג כדאמר בפרק בתרא דיומא (דף עז:) מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. ועוד כיון שאמרו (שבת קח:) יד לעין תקצץ יד לפה תקצץ אין לך לכלוך גדול מזה. ואמרו בפ' בתרא דיומא (שם) היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו וכן כל היום אחר () שעשה צרכיו ויש לו לברך אשר יצר יכול ליטול ידיו כדי שיוכל לברך. ומיהו יזהר שלא ליטול כל היד אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. ירושלמי (פ"א הלכה ו) בט' באב מרחיץ ידיו ומעביר על פניו ואם היה לפלוף על גבי עיניו רוחץ כדרכו ומעביר דהוי כמו ידים מלוכלכות וכן כתב ה"ר יצחק בן גיאות ז"ל ודלא כהרמב"ם ז"ל (פרק ז' מהלכות תפלה הלכה ח) שכתב ביום הכפורים ובתשעה באב שאין שם רחיצה אינו מברך על נטילת ידים ולא המעביר חבלי שינה:

הלכה מ

כתב בה"ג והשתא דקיי"ל ברכות (דף כז:) מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס היכא דמיקלע ט' באב בחד בשבת דמיתבעי לאופסוקי ממאכל ומשתה מבעוד יום מהו לאבדולי. כיון דאמר מר בשאר שבתות מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס הכא נמי אומרים הבדלה מבעוד יום. או דלמא כיון דאילו מבדיל קבליה לט' באב עליה כדרב (עירובין דף מ.) דאמר בדילנא ואחייב ליה בעינוי דשוויה חול דהא אמר (מר) [המבדיל] בין קודש לחול ואיתסר ליה בשתיה דהא אמר

גבי יוה"כ ליקדיש על הכוס ולימא זמן ולשתייה כיון דקבליה איתסר ליה עילויה הלכך לא מבדיל עד דנפיק חד בשבתא ומבדיל כדשרי בתעניתא מיקמי דליטעום. ואע"ג דאמר מר (פסחים דף קז.) מבדיל והולך כל היום כולו כל היום כולו אין טפי לא ה"מ היכא דהוי שרי למיכל אבל הכא דלא שרי למיכל חד בשבא מבדיל לאורתא דתרין בשבא. וכן שליח דציבורא מבדיל בבי כנישתא אבל אנורא לא לבריך אלו דברי בעל ההלכות. ואלו דברי הרמב"ן ז"ל. ואנו לפי עניות דעתנו לא חזינן לה להך סברא דכיון דלא חזי לאבדון אלא במוצ"ש ויומו כי אסור למיכל בהני ליבדיל מכאן ואילך ואדרבה איפכא מסתברא דכי אסור למיכל באפוקי שבתא ולא חזי לאבדולי בחד בשבא לא מבדיל בתרי בשבא דהא לא חזי בשעתיה לאבדולי וטפי (בטפי) איכא למימר דאפילו למאן דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה הני מילי היכא דמוצאי שבת תזיא לאבדולי אבל היכא דמוצאי שבת לא חזי ליה לא מבדיל בלא זמניה משום כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו. ומכל מקום למאן דאמר מבדיל והולך כל היום כולו משום דכולא יומא של מוצאי שבת הוא מילתא מחוורתא היא דכי אסור למיכל ולמשתי למוצאי שבת דהוי לילה ויום שוב אינו מבדיל. וכיון שראינו לרבינו הגדול שהסכים לפסוק הלכה מבדיל כל היום כולו אין לנו הבדלה של כוס בט' באב שחל להיות באחד בשבת ואיכא מאן דאמר מבדיל על הכוס ומטעימין ליה לינוקא. ואף על גב דגבי זמן דיום הכפורים קאמר (עירובין מ:) דלית הלכה כרב אחא בר יעקב משום דאתי למיסרך התם משום דיום הכפורים איסור כרת חששו ועוד דקאתי בכל יוה"כ אבל ט' באב דאיסורא דרבנן הוא לא דחינן סדר הבדלות דלית לתו תקנתא בלא כוס ומשום גזרה דמדרבנן לא גזרינן. ועוד כיון דלא את. בכל שתא לא אתי למיסרך. ולאו מילתא היא דהתם אמר בפרק תולין (שבת דף קלט.) גבי מיזרע כשותא בכרמא וליתב ליה לתינוק ישראל אתי למיסרך ואע"ג דלאו איסור כרת הוא ולא שכיחא כולי האי. והיא היא פירכא דרב אחא בר יעקב דאיהו אקשי וליתב ליה לתינוק ישראל ומינה קא אמר (עירובין שם) ביום הכפורים לית הלכתא כרב אחא בר יעקב משום דאתי למיסרך. וכן פר"ח ז"ל בעירובין. וש"מ דאפי' באיסורי דרבנן ולא קביע נמי חיישינן לסירכא ומסתברא דמוצאי שבת שחל להיות בו תשעה באב לא תקינו בו הבדלה על הכוס. תדע שהרי אמרו (ברכות דף לג.) בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו וכו' וט' באב שחל להיות במוצאי שבת כל ישראל עניים מרודים וכי האי גוונא לא התקינו על הכוס כלל. ולא אמרי' המבדיל בתפלה צריך שהבדיל על הכוס אלא בשעה שיש כוס אבל בשעה שאין כוס בעולם אין צריך להבדיל. ע"כ דברי הרמב"ן ז"ל וכיוצא בזה מצאתי כתוב

שפעם אחת היה רבינו יהודה אונן ואכל בלא הבדלה ולמחרתו כשבא מבית הקברות אמרו לו תלמידיו למה אינך עושה הבדלה הא אמרי' (פסחים קז.) טעם מבדיל. והשיב להם מאחר שהיה פטור אמש בשעת הבדלה משום שהיה אונן גם עתה נמי פטור. שכן מצינו בפ"ק דחגיגה (דף ט.) חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני דכיון שנדחה ביום ראשון שוב אינו חייב בשני. ולא דמי כולי האי דהתם גופיה הוי דחוי דאונן פטור מכל המצות ודמי לחגר. אבל הכא גופיה מיחייב והזמן גורם שאין יכול להבדיל וכשיעבור הזמן יבדיל וכן נהגו העם כדברי ה"ג:

הלכה מא

מתני' אמר רבי שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו וכל הכלים טעונין טבילה. ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. מה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי אלא תן עיניך במשפחה וכן הוא אומר (שיר השירים ג':י"א) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. ביום חתונתו זו מתן תורה וביום שמחת לבו זו בנין בית המקדש [שיבנה במהרה בימינו]: הדרן עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית